

Bojan Goja

Ministarstvo kulture i medija, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorski odjel u Zadru

Tršćanski kipari Luigi Conti i Giovanni Marin i njihova djela na Gradskom groblju u Zadru

Izvorni znanstveni rad – *Original scientific paper*

Primljen – *Received* 31. 5. 2022.

UDK 718(497.5Zadar)"18/19"

73Conti, L.

73Marin, G.

DOI <https://doi.org/10.31664/ripu.2022.46.10>

Sažetak

U radu se analiziraju djela kipara Luigija Contija (1839. – 1904.) i njegovog nećaka kipara Giovannija Marina (1875. – 1926.) iz Trsta na starome Gradskom groblju u Zadru. Njihova djela potvrđuju dobre umjetničke veze između Trsta i Zadra na prijelazu stoljeća, kao i upućenost lokalnih naručitelja u suvremene trendove na području arhitekture

i skulpture sepulkralnog karaktera. Donoseći nova saznanja o pojedinim grobnicama, njihovim autorima, naručiteljima i vlasnicima, rad dodatno potkrepljuje već ranije prepoznatu iznimnu spomeničku vrijednost staroga zadarskoga groblja i upućuje na daljnja istraživanja nadgrobne arhitekture i skulpture ovog kompleksa.

Ključne riječi: Zadar, Gradsko groblje, nadgrobni spomenici, Luigi Conti, Giovanni Marin, Trst

Gradsko groblje u Zadru – uvod

Zadarsko Gradsko groblje sagrađeno je 1820. godine nakon što je austrijska Vlada donijela zakon kojim se zabranjuje tradicionalno sahranjivanje u grobnice smještene unutar gradskih crkvi i oko njih, a prvi su ukopi na novom groblju obavljani već u siječnju sljedeće 1821. godine.¹ U početku su ukopi obavljani direktno u zemlju, da bi kasnije grobnice bile sve kompleksnije strukture, građene kamenom, s nadgrobnim pločama, kipovima, stelama i natpisima. U taj prvotni najstariji dio groblja, namijenjen vjernicima rimokatoličkog obreda, čiji su spomenici tema ovog rada, ulazi se kroz monumentalni središnji portal podignut na sjeveroistočnoj strani na koji se nastavlja široki prolaz koji vodi do jednostavne grobne kapele sagrađene 1866. godine u njegovoj osi. Kapelu je iste godine posvetio zadarski nadbiskup Petar Dujam Maupas koji je dvije godine ranije i odobrio njezinu izgradnju. S obiju strana kapele nastavljaju se grobne arkade podignute sredstvima građana.² Izgrađene su u kombinaciji

kamena i opeke i odijeljene ogradama od kovanog željeza. Ulazni portal sastoji se od dvaju parova pilastara s kapitelnim zonama koji nose masivni nadvratnik. Na nadvratniku portala je natpis: »POST TENEBRAS LUCEM EXPECTO«. Stari dio groblja prostorno je organiziran u sedam dijelova ili polja označenih rimskim brojevima i tlocrtno položenih u obliku izduženoga asimetričnog pravokutnika čija je sjeverozapadna rubna linija neznatno nepravilno zaobljena. Polje označeno rimskim brojem I pruža se većim dijelom uz vanjski obzidani prsten, uključujući grobnu kapelu s arkadama, uokolo središnjeg dijela podijeljenog u polja II, III, IV, V, VI i VII koja su podjednake veličine i organizirana u donekle pravilne skupine i redove odijeljene prolazima. Neke od mnogobrojnih vrijednih grobnica podignutih u tom najstarijem dijelu groblja bit će obrađene u ovom radu.

Od njegove izgradnje i tijekom sljedećih desetljeća taj je najstariji prostor Gradskog groblja ispunjen do druge polovice 20. stoljeća uređenim grobnicama koje su bez izuzetka od iznimnoga kulturnog i povijesnog značaja za grad. U

grobnim kapelama, nadgrobnim spomenicima, kipovima, reljefima i epitafima, i dan danas može se doživjeti i shvatiti duh minulog vremena te povijesni značaj Zadra, svojevremeno glavnoga grada austrijske Kraljevine Dalmacije i sjedišta najviših pokrajinskih institucija. Iako je za ondašnje prostorne relacije groblje zasnovano daleko izvan povijesne gradske jezgre zaštićene zidinama i okružene morem, nije pretjerano zaključiti da je riječ o jednom od ambijentalno još uvijek najbolje sačuvanih i najvažnijih javnih prostora starog Zadra i rijetkom preostalom simbolu njegovoga tisućljetnog urbaniteta. S obzirom na tragičnu sudbinu koju su Zadar i njegovo stanovništvo pretrpjeli u ratovima i geopolitičkim previranjima tijekom prve polovice prošloga stoljeća, može se smatrati da apsolutno svaka grobnica opremljena barem ili samo natpisima ili fotografijama ima iznimnu dokumentarnu i povijesnu vrijednost, a samim time i spomenički karakter. Mnoge od njih složenije su graditeljske strukture i sagrađene uz veće ambicije svojih naručitelja koji ih često opremaju i kipovima, bistama, reljefima, kamenim i željeznim ogradama te različitim dekoracijama, pa se ističu i izražajnijim arhitektonskim i umjetničkim značajem. U nedostatku brojnije onodobne portretne i javne plastike u samome gradu, zadarsko je groblje tako postalo vrlo vrijedna i ujedno najveća gradska zbirka dekorativne i portretne plastike iz 19. i prvih desetljeća 20. stoljeća. Od njegovoga utemeljenja na gradskom su groblju posljednje počivalište našli brojni ugledni Zadrani, ali i njihovi sugrađani iz raznih krajeva tadašnje Habsburške Monarhije, bilo da su to postali rođenjem ili boravkom i djelovanjem u ovom gradu. Galerija starih Zadrana nije sačuvana samo u mramornoj, kamenoj ili brončanoj plastici i pripadajućim komemorativnim napisima već i na brojnim foto-keramikama, to jest fotografijama na porculanu koje su, osim što su obiteljska uspomena na pokojnike i iznimno značajna zbirka stare zadarske portretne fotografije na otvorenome.³ Na starome se gradskom groblju još uvijek može doživjeti uljudena atmosfera tadašnjega grada, političkoga, vojnog i crkvenog sjedišta pokrajine, koji na kulturnoj razini nije nimalo zaostajao za tadašnjim razvijenim europskim društvima. Visokoj razini društvenoga i kulturnog života doprinosilo je svojim profinjnim ukusom i djelovanjem kroz različita kulturna društva i ustanove zadarsko plemstvo i bogatije građanstvo, visoko činovništvo zaposleno u državnim službama, suci Prizivnog suda kao vrhovnog suda u pokrajini, visoki časnici, obogaćeni obrtnici i trgovci te umjetnici i brojni intelektualci različitih zvanja i interesa.⁴ Razvijeni ukus za lijepo koji je u svim područjima života prožimao njihovu svakodnevicu može se uočiti i u njihovom izboru autora i rješenja za nadgrobnne spomenike. Staro je groblje tim vrjednije jer je drevni Zadar, kakvoga se s nostalgijom sjećamo sa starih fotografija i razglednica, velikim dijelom razoren u savezničkim bombardiranjima, čišćenju ruševina i uklanjanju oštećenih zgrada nakon Drugoga svjetskog rata. Sjetimo li se pritom porušenoga komunalnog kazališta (*Teatro Verdi*), izgubljenih reprezentativnih gradskih kuća i njihovih interijera i inventara, prostora Nove rive, gospodskih kavana i slikovitih trgova, groblje je uistinu još uvijek najbolje sačuvano materijalno svjedočanstvo građanskog Zadra druge polovice 19. i prvih desetljeća 20. stoljeća i stoga važan simbol njegovoga povijesnog identiteta.

Iako sustavno proučavanje pojedinačne grobne arhitekture i sepulkralne plastike staroga zadarskog groblja još uvijek nije niti započeto, već se sada s pravom smatra da je riječ o jednoj od najznačajnijih neostilskih cjelina u Hrvatskoj.⁵ Tu će tezu ovaj rad dodatno potkrijepiti i osnažiti.

Gradsko groblje u Zadru – pregled ranijih istraživanja nadgrobnne arhitekture i skulpture

Povijesno-umjetnička istraživanja ovoga grobljanskog kompleksa, prave riznice neistražene nadgrobnne arhitekture i skulpture, u našoj su povijesti umjetnosti na samom početku. Dobro je istražena i poznata tek izgradnja obiteljske grobnice Borelli (1886./1888.) ponajprije jer je riječ o iznimno vrijednom djelu znamenitoga hrvatskog kipara Ivana Rendića (1849. – 1932.) koji tada vodi iznimno produktivnu radionicu u Trstu.⁶ Zadarskom kiparu Brunu Bersi (1863. – 1932.), na temelju sličnosti s njegovim drugim radovima, pripisan je reljefni portret Romana Vlahova postavljen na grobnici obitelji Vlahov, uglednih tvorničara i proizvođača poznatih zadarskih likera Vlahov i maraskino.⁷ Zadarska kiparica Silvia de Begna Borelli (1863. – 1956.) izradila je reljefni portret svoga prvog supruga Albina Nagya (1866. – 1901.).⁸

Navedena tri primjera ukazivala su da je projektante i graditelje grobnica te autore pripadajuće portretne i dekorativne skulpture potrebno tražiti u klesarskim radionicama i kiparskim atelijerima od Zadra preko mnogih većih ili manjih umjetničkih središta nekadašnjih država kojima je ovaj grad pripadao u zadnja dva stoljeća. I prije temeljitijeg bavljenja ovom temom moglo se s pravom pomisliti da su u izradi arhitektonskih i skulpturalnih dijelova i pojedinih ostalih raskošnijih grobnica, zavisno od vremena njihovog nastanka, morala sudjelovati i neka druga poznata imena s prostora tadašnje Habsburške Monarhije, a potom i Kraljevine Italije, pa je u tom pravcu valjalo usmjeriti istraživanja. Uglednici kao što je plemićka obitelj Borelli ili industrijalci iz obitelji Vlahov te drugi imućniji i ambiciozniji vlasnici grobnih mjesta sigurno su imali želje i potrebne mogućnosti angažirati čuvenije arhitekta i kipare, iskusne i dokazane u izradi nadgrobnih spomenika. Podrobnijim preliminarnim pregledom pojedinih grobnica zaista je uočen veći broj potpisanih primjera grobne arhitekture i skulpture koji potvrđuju da su se u njihovoj izradi upošljavale lokalne zadarske klesarske radionice, kao i izvođači iz drugih krajeva, prvenstveno oni iz talijanskih radionica.⁹

Na gradskom groblju susreću se spomenici izrađeni u stilskim oblicima od historicizma i talijanskog verizma preko secesije do radova talijanskih kipara prve polovice 20. stoljeća, ostvarenih ponajviše za talijanske uprave u međuratnom razdoblju. Izrađeni su u različitim tehnikama (zidanje, klesanje, kovanje, mozaik, lijevanje) i raznovrsnim materijalima (mramor, kamen, opeka, bronca, željezo, mjed, olovo, giz, keramika, staklo). Isprepletenost materijala i tehnika sugerira da je u izradi kompleksnijih spomenika često moglo sudjelovati i više specijaliziranih majstora, arhitekata, kipara i obrtnika raznih struka čija pojedinačna uloga u svakom analiziranom primjeru i ne mora uvijek biti identificirana. U ovom će radu biti analizirano nekoliko iznimno vrijednih grobnica u izradi kojih

su sudjelovali Luigi Conti i njegov nećak Giovanni Marin, istaknuti tršćanski autori nadgrobne arhitekture i skulpture, čija su djela na zadarskom groblju prepoznata na temelju karakterističnih umjetničkih odlika i uočenih signatura na arhitektonskim dijelovima spomenika.¹⁰

Luigi Conti i Giovanni Marin na Gradskom groblju u Zadru

Luigi Conti (1839. – 1904.), podrijetlom iz Gorizie, ali karijerom sasvim vezan uz Trst, djelovao je kao arhitekt i kao kipar, a poznat je prvenstveno kao autor brojnih nadgrobnih spomenika i pripadajućih reljefnih portreta. U izradi nadgrobnih spomenika često je surađivao i s drugim kiparima na način da je projektirao arhitektonsku osnovicu dok su oni bili zaduženi za izradu skulptorske opreme.¹¹

Veći je ugled temeljem svoga umjetničkog djelovanja stekao njegov nećak kipar Giovanni Marin (1875. – 1926.). Početno se obrazovao se u Trstu u Industrijskoj školi i u studiju svog ujaka kipara Luigija Contija. Neko je vrijeme bio suradnik poznatoga tršćanskog kipara Giovannija Depaula da bi potom završio studij kiparstva na *Accademia di Belle Arti di Brera* u Milanu. Djelovao je i usavršavao se u Trstu, Rimu, Torinu, Parizu i Sjedinjenim Američkim Državama. S velikim odjekom i pohvalama u javnosti stvara u duhu talijanskog verizma i eklekticizma djela raznih žanrova, prvenstveno skulpturu za nadgrobne spomenike, dekorativnu arhitektonsku plastiku, javne spomenike, razne dekorativne predmete, portrete i medalje.¹²

Contijeve i Marinove radove nalazimo rasprostranjene u širokom prostoru od Trsta do gradova i manjih mjesta koji su na prijelazu stoljeća pripadali istome političkom i kulturnom prostoru. Nije stoga neobično da je njihova čuvenost u izradi nadgrobnih spomenika imala snažan odjek i u Zadru, glavnom gradu Kraljevine Dalmacije, u kojem je svoje sjedište imala civilna, vojna i crkvena uprava čitave pokrajine, a shodno tome i potencijalni naručitelji iz višega društvenog sloja. Osim u Zadru, djela Luigija Contija i Giovannija Marina nalazimo i u nekim drugim hrvatskim gradovima i manjim mjestima. Giovanni Marin izradio je brončane reljefe na grobnici obitelji Chiopris na riječkom groblju Kozala.¹³ Luigi Conti na zlarinskom je groblju podigao nadgrobne spomenike Simeonea Gasparea Bebona (1891.) i njegove supruge Matee Beban Manos (1906.) i opremio ih portretima pokojnika. Spomenike je naručio njihov nećak Gaspare Tommaso Manos. Oba spomenika iste su koncepcije i izrađena u kombinaciji arhitektonskog okvira i skulptorske opreme tipičnoj za Contija. Sličan je koncept primijenjen i na zadarskim grobnicama koje će biti analizirane kasnije. Zlarinski spomenici imaju oblik trokutasto zaključene edikule flankirane stupićima i nadvišene križem s ovalnim portretnim poprsjima pokojnika i natpisom u središtu. Iako jednake glavne zamisli, spomenici se ponešto razlikuju tek u načinu upotrebe materijala. Na prvom su spomeniku svi arhitektonski elementi izrađeni od kamena dok je portret pokojnika izliven u bronci. Onaj kasnijeg nastanka nešto je raznovrsniji i domišljatiji u slaganju materijala, pa time i

reprezentativniji. Veći dio arhitekture izrađen je od kamena, stupići su izrađeni od prošaranoga crvenog mramora, reljefno poprsje klesano je u kamenu, a dekorativni elementi u obliku ukrasnih traka i plamteće baklje ukrašene krilima i svezanom vrpcom izliveni su u bronci.¹⁴

Kombinacija različitih materijala i posebno upotreba bronce u izradi dekorativnih i sepulkralnih simbola i elemenata na arhitektonskim dijelovima grobnica svojstvena je za projekte Luigija Contija, što zorno pokazuje i idući primjer. Na groblju Sv. Martina u Malom Lošinju nalazi se grobnica obitelji Gaspara Filippa Ivančića. Arhitektonski dio grobnice projektirao je Luigi Conti, a kip tugujuće djevojke izradio je njegov nećak kipar Giovanni Marin. Pretpostavlja se da je grobnica podignuta oko 1903. godine a pripisana je spomenutome autorskom dvojcu na temelju izrazite sličnosti s grobnicom obitelji Cobau podignutom 1900. godine na tršćanskom groblju Sv. Ane.¹⁵ Obje su grobnice komponirane od arhitektonske osnovice s visokim postoljem na koje je postavljen stojeći kip tugujuće djevojke odjevene u dugu haljinu sa šalom omotanom oko struka. Nadgrobni spomenici opremljeni su i dekoracijama sepulkralne tematike i adekvatnim komemorativnim natpisima. Kao što se vidi i u netom opisanom primjeru, Luigi Conti poznat je po tome da je često radio nadgrobne spomenike u suradnji s drugim kiparima, što i ne čudi kada je riječ o složenijim grobnicama kod kojih je arhitektonski program dopunjen skulpturom i različitim dekoracijama od raznovrsnih materijala. Istim se načelom ukrašavanja arhitektonske strukture brojnim dekorativnim elementima sepulkralne simbolike izrađenih od bronce rukovodio i Giovanni Marin u projektiranju kapele obitelji Ströll na katoličkom groblju Sv. Ane u Trstu, koja je za razliku od navedenih lišena kiparske opreme.¹⁶

Luigi Conti na zadarskom je groblju projektirao i potpisao barem pet grobnica koje će biti analizirane u nastavku teksta. Odmah do ulaza, desno uz glavni portal, prva u nizu grobnica pruženih uz ogradni zid, smještena je jedna od dviju grobnica Mazzoni (polje I, br. 1) koju je na zadarskom groblju za svoju obitelj podigao Gerolamo Mazzoni (sl. 1).¹⁷ Na nadgrobnoj ploči originalno je upisano slovima od lijevanog olova u klesanim utorama: »ANTONIA MAZZONI / MADRE / 1892«. Ploča počiva na kamenom okviru pravokutnog oblika, oslonjenom na rustikalno obrađeni postament, na čijoj se čeonj strani, unutar elegantnoga dekorativnog obruba, da iščitati natpis sastavljen od sada već otpalih olovnih slova: »FAMIGLIA DI GIROLAMO MAZZONI«. U zoni uzglavlja je trodijelni okomiti nadgrobni spomenik četvrtastog presjeka, skošenih stranica, u formi složenog obeliska. Lišen je dekoracija, a u donjem dijelu obložen imitacijom rustikalno obrađenog kamena. Na horizontalno zasječenom vrhu obeliska postavljen je sjedeći kip anđela raširenih krila (sl. 2). Oko pojasa ovlašno je zaogrnut naboranom tkaninom. Zagledan živahnim očima prema dolje, u pokrenutim rukama vjerojatno je držao neki predmet, možda simbol sepulkralne tematike, čiji je ostatak vidljiv u lijevoj ruci. U donjem dijelu spomenika uklesana je signatura autora: »L. CONTI TRIESTE«. Na kipu anđela okruglog lica, bucmastih obraza, očiju otvorena i znatiželjna pogleda te kose koja se kovrča u čvrstim i odvojenim pra-

1. Zadar, Gradsko groblje, grobnica obitelji Mazzoni
Zadar, Municipal Cemetery, tomb of the Mazzoni family

2. Zadar, Gradsko groblje, grobnica obitelji Mazzoni, kip anđela
Zadar, Municipal Cemetery, tomb of the Mazzoni family, statue of an angel

menovima, nije uočena signatura. Opisane karakteristike ipak ne pokazuju dovoljno sličnosti s istovrsnim radovima tršćanskih kipara aktivnih oko 1900. godine, pa se pitanje atribucije zasad može ostaviti otvorenim.

Kako se može zaključiti iz izvornih natpisa, grobnicu je 1892. godine za svoju obitelj i majku Antoniju podigao Gerolamo Mazzoni. On je bio poznati zadarski građevinski poduzetnik čija je tvrtka na početku stoljeća bila zaposlena u više važnih gradskih projekata.¹⁹ Kao uspješni gradski poduzetnik imućnijeg statusa Gerolamo Mazzoni imao je znanja, mogućnosti i ambicije grobnicu naručiti kod Luigija Contija, poznatoga tršćanskog kipara i autora brojnih nadgrobnih spomenika. Još su se neki ambiciozniji Zadrani, kako će se vidjeti u nastavku, povodili za takvim uzorima.

Na temelju signature, ali i izrazite sličnosti s grobnicama Cobau i Ivančić u Trstu te na Malom Lošinju kao rad Luigija Contija identificirana je i grobnica obitelji Rocco na zadarskom groblju (polje IV, br. 44).²⁰

Za razliku od Contijeve grobnice Mazzoni, grobnica obitelji Rocco (sl. 3) odlikuje se složenijom arhitektonskom strukturom, dekoracijom i skulptorskom opremom. Ona uz neke razlike u pojedinostima u osnovnoj zamisli replicira moglo bi se reći već tipizirana i očito kod naručitelja popularna rješenja koja su primijenjena i na grobnicama Cobau i Ivančić.

Grobница ima oblik sarkofaga na koji je položen buket od brončanog cvijeća, dok se u zoni uzglavlja uzdiže masivni četvrtasti nadgrobnni spomenik. Na čeonj i bočnim stranicama ukrašen je simbolima križa i Kristovim monogramom (kristogram »XP«) i zaključen trokutasto prelomljenim vijencem. U vrhu je višestruko profilirano postolje s umetnutom jastučastom plintom od vrpcom uvezanoga lovorovog lišća koje je simbol vječnosti i neprolaznosti. Na postolje postavljena je alegorija tuge prikazana u liku ožalošćene djevojke u punoj figuri koja je identična verzija Marinovih istovrsnih kipova iz Trsta (Cobau) i Malog Lošinja (Ivančić). Desnu stranu lica ožalošćenoga do boli naslonila je na skupljene dlanove. Kosu je podignula u opuštenu punđu oblikovanu po modi onoga vremena. Odjevena je u dugačku haljinu i šal utisnut i nakupljen oko pojasa koji se u bogatim naborima i resama spušta i straga preko podnožja. Rubovi haljine dekorirani su ornamentiranom trakom ukrašenom križevima, a šala meandrima, sve u skladu s historicističkim težnjama za kombiniranjem različitih dekorativnih elemenata i sepulkralnom namjenom skulpture (sl. 4).

Iako slične osnovne zamisli, za razliku od tršćanskoga i malološinjskog primjera zadarska grobnica pokazuje nešto veće ambicije jer je bogatije skulptorski ukrašena te na bočnim stranicama ima i reljefna tonda s poprsjima pokojnika, zadarskog posjednika Domenika i njegove supruge Erminije Rocco (sl. 5, 6). U tom elementu grobnica pokazuje sličnosti

3. Zadar, Gradsko groblje, grobnica obitelji Rocco
Zadar, Municipal Cemetery, tomb of the Rocco family

4. Zadar, Gradsko groblje, grobnica obitelji Rocco, kip tugujuće djevojke
Zadar, Municipal Cemetery, tomb of the Rocco family, statue of a mourning girl

5. Zadar, Gradsko groblje, grobnica obitelji Rocco, portret Erminije Rocco
Zadar, Municipal Cemetery, tomb of the Rocco family, portrait of Erminia Rocco

6. Zadar, Gradsko groblje, grobnica obitelji Rocco, portret Domenika Rocco
Zadar, Municipal Cemetery, tomb of the Rocco family, portrait of Domenik Rocco

7. Zadar, Gradsko groblje, grobnica obitelji Bua i Jurina
Zadar, Municipal Cemetery, tomb of the Bua and Jurina families

8. Zadar, Gradsko groblje, grobnica obitelji Bua i Jurina, kip anđela
Zadar, Municipal Cemetery, tomb of the Bua and Jurina families, statue of an angel

sa zlarinskim nadgrobnim spomenicima Simeonea Gasparea Bebana i Matee Beban Manos koji imaju jednako oblikovane portrete pokojnika. Takvi portretni toni često su umetnuti na tršćanskim nadgrobnim spomenicima. Supružnici Rocco prikazani su u tričetvrt profilu, odjeveni u onovremenu građansku odjeću. Na vanjskim rubovima oba tonda uklesano je: »M. MOSETTIG & VOLTOLINI«. ²¹ Na čeonj strani je natpis: IN MEMORIA DI / DOMENICO ROCCO / D' ANNI LXXIII / MORTO IL XX GIUGNO MDCCCXCVI²² / LA DOLENTE CONSORTE / QUESTO MONUMENTO ERESSE / ERMINIA VED. ROCCO / D' ANNI LXXXIV / MORTA IL XVIII FEBBRAIO MCMXL.²³ Grobnica je omeđena ogradom od kovanog željeza pričvršćenom na ugaone kamene stupiće četvrtastog presjeka postavljene na uzdignuto podnožje. Na čeonj stranici postolja sarkofaga uklesana je signatura: »L. CONTI TRIESTE«. Usporedbom grobnice Rocco s arhitekturom i skulpturom grobnica Cobau i Ivančić te na temelju signature može se i ovdje ustvrditi da je Luigi Conti projektirao arhitektonski dio grobnice, na kojem se i potpisao, dok se Giovanniju Marinu srodno tome može pripisati djevojački kip koji predstavlja alegoriju tuge. Ako je zadarsku grobnicu Erminija Rocco podignula neposredno po smrti svoga supruga 1896. godine, ona bi onda vremenom nastanka neposredno prethodila nešto kasnijoj tršćanskoj i malološinjskoj replici. Budući da je, kako je zapisano u matici umrlih, Domenico Rocco bio posjednik,

nema sumnje da su on i njegova obitelj imali financijske mogućnosti podignuti grobnicu složenije strukture opremljenu reljefima i skulpturom.

U časopisu *Il Dalmata*, u broju od 20. lipnja 1896. godine, udovica Erminija povodom smrti supruga Domenica objavila je sljedeću emotivnu zahvalu: »A tutte quelle persone che, fornite di cuore gentile, in occasione della morte dell' indimenticabile mio consorte Domenico, mi diedero prove di sincera partecipazione, cercando con ciò di lenire il mio grave dolore, rendo i più cordiali ringraziamenti. Il valentissimo medico d.r. Emilio Orlandini poi si abbia i miei speciali ringraziamenti pelle premurose e disinteressate cure prestate al mio caro estinto fino all' ultimo istante di sua vita, assicurandolo delle più profonda e perenne mia riconoscenza. Zara, il 19 giugno 1896. Erminia ved.a Rocco.«²⁴

Neposredno do grobnice Rocco, s desne strane, podignuta je grobnica obitelji Bua i Jurina (polje IV, br. 43). Poput grobnice Rocco i grobnica Bua i Jurina (sl. 7) omeđena je ogradom od kovanog željeza pričvršćenom na ugaone stupiće kružnog presjeka postavljene na uzdignuto podnožje popločano kamenim pločama. Unutar ograde postavljen je trodijelni nadgrobnji spomenik: na postolje četvrtastog presjeka nastavlja se stup na kojem je figura anđela. Na postolju uklesana je signatura: »L. CONTI TRIESTE«. Stup ima pripadajući torus izrađen od uvezanoga lovorovog lišća, a ukrašen je

9. Zadar, Gradsko groblje, grobnica obitelji De Seifert
Zadar, Municipal Cemetery, tomb of the De Seifert family

apliciranim brončanim dekoracijama sastavljenim od križeva za koje su privezane uzvijorene vrpce i ovješeni festoni. Pri vrhu stupa je kontinuirana traka s motivom pasjeg skoka. Na stupu je kip šćućurenoga klečećeg tugujućeg anđela klasične inspiracije (sl. 8). Lijevu nogu polegno je na tlo i podvukao pod tijelo, a uz desnu je prislonio urnu ukrašenu meandrima, još jednim motivom preuzetim iz antičke umjetnosti koji je upotrijebljen i na grobnici Rocco. Urnu pridržava desnom rukom, a u lijevoj opuštenu drži baklju uperenu prema tlu kao simbolički prikaz smrti. Bedra su mu pokrivena komadom tkanine, a gusta kosa svezana vrpcom. Na kipu nije uočena signatura, pa se pitanje atribucije može ostaviti otvorenim i poticajnim za daljnja istraživanja. Tipološki i stilski može se povezati s kipom anđela na grobnici Gattei (nakon 1872.) na tršćanskom groblju Sv. Ane, kojem također nije prepoznat autor.²⁵ Jednaka tema klečećeg anđela i motiv meandra ponavljaju se i u reljefu na grobnici Eustratiadi podignutoj 1919. godine na grčkom pravoslavnom groblju u Trstu, čiji je autor istaknuti tršćanski kipar Ruggero Rovani (1877. – 1965.).²⁶ Na spomeniku su montirane i tri ploče s obiteljskim natpisima. Na četvrtastom osloncu za stup nalazi se ploča s natpisom: »FAMIGLIE N. BUA E G. JURINA«. Na mramornoj ploči izbočenih uglova montiranoj na čeonj strani postolja uklesan je natpis: »GIOVANNI JURINA / 12. 12. 1868. – 4. 2. 1959. / GIOVANNA BUA JURINA / 17. 11. 1873. – 31. 3. 1964«. Na desnoj je strani jednaka ploča s

natpisom: »NATALIA MARUSSICH / GIOVANNI MARUSSICH / ANTONIETTA MARUSSICH / ZARA 20. 9. 1970 / MILANO 9. 7. 1973«. ²⁷ Grobnica obitelji Bua i Jurina se u izboru tipologije i klasičnih dekorativnih motiva odlikuje eklekticismom svojstvenim za tršćansku spomenike sepulkralnog karaktera na prijelazu stoljeća. I taj spomenik, kao i ranije opisani primjeri nastali u suradnji Contija i Marina, izrađeni su kombiniranjem arhitektonskih elemenata sa skulpturom i različitim dekoracijama od raznovrsnih materijala, a sve ih karakterizira prožimanje i miješanje stilova, motiva i tehnika u želji za postizanjem što veće dekorativnosti uz izrazito naglašenu sepulkralnu simboliku.

Luigi Conti autor je i grobnice obitelji De Seifert (polje IV, br. 9). Nadgrobni spomenik oblikovan je poput višedijelnog obeliska postavljenoga na kamenom dijagonalno popločanu kvadratnu podnicu s ogradom od kovanog željeza učvršćenom u ugaone kamene balustre (sl. 9). Na skošenoj površini podnožja obeliska s prednje strane uklesan je već slabo čitljiv natpis: »L. CONTI TRIESTE«. Nad podnožjem je profilirano postolje na koje je aplicirana ploča s obiteljskim prezime- nom vlasnika: »FAMIGLIA DE SEIFERT«. Na prednjoj strani stuba četverokutnog presjeka zaključenog piramidom, ukrštenim kamenim vrpcoma »pričvršćena« je brončana palmina grana kao kršćanski simbol pobjede nad mukom i smrću. Nad njom je u vrhu križ. Poput grobnice Rocco i ovdje je kao dekorativni, simbolički i razdjelni element u nizanju različitih dijelova obeliska primijenjena jastučasta plinta od lovorovog lišća uvezanog vrpcom.

Na grobnici nema upisanih imena pokojnika, no s obzirom na luksuznu izradu i prefiks »de« prije prezimena kao oznakom plemićkog statusa, može ju se povezati s Franzom (Francescom) Seifertom, doktorom prava, koji je djelovao kao sudac i obnašao razne pravosudne i javne dužnosti u više gradova Kraljevine Dalmacije. Godine 1868. imenovan je namjesništvenim savjetnikom u Zadru i na tom je položaju ostao do 1883. godine. Podijeljeno mu je plemićko viteštvo (austrijsko) 1869. godine. Odlikovan je 1866. godine viteškim Redom željezne krune trećeg stupnja, a 1881. godine dostojanstvom dvorskog savjetnika.²⁸ Kao što bilježe matične knjige, Francesco de Seifert, rođen 24. siječnja 1814. godine u Gross-Kraaseu, Šlezija, savjetnik namjesništva u mirovini, preminuo je u Zadru 11. prosinca 1897. godine, a pokopan je upravo u obiteljskoj grobnici na Gradskom groblju u Zadru dana 13. prosinca 1897. godine.²⁹ Time je, kao i temeljem natpisa, potvrđeno da je riječ upravo o grobnici Francesca de Seiferta koji je, ako ju je podigao za života, sasvim u skladu sa svojim društvenim položajem, svoju velebnu grobnicu u formi obeliska svakako naručio upravo kod jednoga istaknutog kipara i projektanta nadgrobni- h spomenika kakav je bio Luigi Conti.

Signatura »L. CONTI TRIESTE« uklesana je i na postolju sarkofaga postavljenog unutar neostilske kapele obitelji Perlini (polje I, br. 28), pa se Luigi Conti svakako može smatrati i njegovim autorom. Kapela je zaključana i u nju je trenutačno onemogućen pristup, ali koliko se može uočiti izvana, kroz rešetkasta ostakljena vrata, sarkofag naglašene sepulkralne simbolike ukrašen je urnom s vječnom vatrom,

vazama, kristogramom (XP) i slovima alfa i omega (sl. 10). Budući da su unutrašnjost i vanjšina kapele dodatno ukrašeni reljefima, natpisima, škropionicom i vazama od različitog materijala, a moguće je da su i različitog vremena nastanka, daljnja bi istraživanja ove kapele usmjerena na arhitekturu i skulptorsku opremu, kad ona bude pristupačnija, osim Luigija Contija mogla otkriti i neka druga imena koja su sudjelovala u njezinoj izgradnji i ukrašavanju.

Zaključak

Analizirane grobnice pokazuju da su se u Zadru potpuno ravnopravno i istovremeno s Trstom – iako naravno u puno skromnijem opsegu jer je riječ o manjem gradu kudikamo slabijega ekonomskog potencijala – pratili suvremeni trendovi na području arhitekture i skulpture sepulkralnog karaktera. Otprije je poznato da su uz već spomenutog Ivana Rendića i neki drugi manje ili više poznati kipari iz Trsta radili za zadarske naručitelje. Giacomo de Simon iz Trsta (*lapicida ed ornatista da Trieste*) izradio je 1879. godine kamenu ogradu između zvonika i katedrale sv. Stošije na koju su postavljeni kipovi zadarskih svetaca zaštitnika, a Leone Bottinelli izveo je ukrase u štukaturi za zadarsko Novo kazalište te kipove mjesnoga i pokrajinskog zaštitnika, sv. Kasijana i sv. Jeronima, za župnu crkvu sv. Kasijana u Sukošanu.³⁰ Uz njih, imena Luigija Contija i Giovannija Marina dodatno potvrđuju izrazito dobre umjetničke veze Zadra s Trstom uspostavljene tijekom 19. stoljeća. Nije pretjerano ustvrditi da je u tom razdoblju, kad je riječ o isporuci mramorne skulpture, Trst gotovo preuzeo poziciju koju je tijekom prethodna dva stoljeća u odnosu na Zadar zauzimala Venecija.

10. Zadar, Gradsko groblje, kapela Perlini, pogled na unutrašnjost, sarkofag
Zadar, Municipal Cemetery, Perlini Chapel, interior view, sarcophagus

U Trstu se tada nabavlja skulptura podjednako za crkve, kao i za svjetovne zgrade. Zasiurno je portretne i dekorativne plastike izradene od tršćanskih autora moglo biti sačuvano i po, danas rasutim, imućnijim obiteljskim inventarima i zbirka. No sigurno je da bogatiji i ambiciozniji građani u Trstu naručuju izradu luksuznih nadgrobnih spomenika na gradskom groblju preko kojih svoj status i ugled postignut i zaslužen za života nastoje sačuvati i u zagrobnom životu. Njihovom je brigom, nastojanjem i razvijenim ukusom za lijepo, gradsko groblje postalo jedno od prepoznatljivih odrednica zadarskoga urbanog identiteta i svjedočanstvo njegove nekadašnje komunalne civiliziranosti.

Bilješke

1 TOMMASO IVANOV, *Il cimitero di Zara*, Brescia, 1986., 71–106; MARIJA STAGLIČIĆ, *Graditeljstvo u Zadru 1868–1918*, Zagreb, 1988., 24; RADOSLAV TOMIĆ, *Umjetnička baština Zadarske nadbiskupije. Kiparstvo II. Od XVI. do XX. stoljeća*, Zadar, 2008., 210; MARIJA STAGLIČIĆ, *Graditeljstvo Zadra od klasicizma do secesije*, Zagreb, 2013., 25.

2 CARLO FEDERICO BIANCHI, *Zara cristiana I*, Zara, 1877., 471–472; ANGELO DE BENVENUTI, *Storia di Zara dal 1797 al 1918*, Milano – Roma, 1953., 426; TOMMASO IVANOV (bilj. 1), 102–107; MARIJA STAGLIČIĆ (bilj. 1, 1988.), 25–26; MARIJA STAGLIČIĆ (bilj. 1, 2013.), 27.

3 Koliko sam mogao uočiti pregledom nadgrobnih spomenika, jedan broj foto-keramika nosi signature poznatih zadarskih fotografa Eugenia Hungera, Vittoria Ceregata i Biagia Cigliana, te tiskara, nakladnika i prodavača fotografske opreme i materijala Enrica de Schönfelda. O navedenim autorima opširnije vidjeti u:

ABDULAH SEFEROVIĆ, *Photographia Iadertina: od dagerotipije do digitalne slike*, Zagreb, 2009.

4 O visokoj razini društvenog i kulturnog života u tadašnjem Zadru vidjeti: LJERKA ŠIMUNKOVIĆ, Adelaide pl. Strmić – slavuj zadarske scene 19. stoljeća, *Vjesnik dalmatinskih arhiva. Izvori i prilozi za povijest Dalmacije*, 2 (2021.), 156–171.

5 RADOSLAV TOMIĆ (bilj. 1), 211.

6 DUŠKO KEČKEMET, *Ivan Rendić*, Supetar, 1969., 333–334; RADOSLAV TOMIĆ (bilj. 1), 210–212.

7 ANTUN TRAVIRKA, Likovna kultura u Zadru za austrijske vlasti, u: Šime Peričić – Marija Stagličić – Antun Travirka – Zvezdana Rados – Glorija Rabac-Čondrić, *Prošlost Zadra, knjiga IV. Zadar za austrijske uprave* (gl. ur. Šime Batović), Zadar, 2011., 603–604. Na zadarskom je groblju Bruno Bersa potpisao (»Br. Bersa 1922«)

i poprsje zadarskog načelnika Luigija Ziliotta (1963. – 1922.) dok je postojale nadgrobne spomenike izradila radionica Gasparini (signatura »D. GASPARINI«).

8

ANGELO DE BENVENUTI, Silvia de Begna Borelli, *Rivista Dalmatica*, Anno XXXVII, Ser. 4, Fasc. 4 (1966.), 74. Na gradskom groblju postoje još neka signirana djela kiparice Silvije Borelli: portret kiparičine sestre Adele Borelli udane Felicinović, te autorčin autoportret na obiteljskoj grobnici na kojem je prikazana zajedno s drugim suprugom Jerolimom de Begna, kao i potpisani obiteljski grbovi postavljeni bočno na istoj grobnici.

9

Uz one grobnice koje će biti obrađene u ovom radu, navest ću još nekoliko uočenih autorskih i radioničkih signatura koje upućuju na daljnja istraživanja arhitekture i skulpture staroga zadarskog groblja: zadarske klesarske radionice Gasparini i Donati potpisuju znatan broj grobnica iznimne kvalitete, uz već spomenutu zadarsku kiparicu Silviju Borelli (1863. – 1956.), svojim su djelima zastupljeni i talijanski kipari Salvatore Pisani (1859. – 1920.), Alfeo Bedeschi (1885. – 1971.), Pietro Kufferle (1871. – 1942.), Riccardo Pitter (1899. – 1976.) i Arturo Caravatti (19./20. stoljeće). Dva nadgrobna spomenika (polje V, br. 92 i polje VI, br. 51) imaju uklesanu signaturu »A. ŠTAMBUK«, što se vjerojatno odnosi na Rendićeva suradnika, klesara Andriju Štambuka iz Selaca na Braču. (D. KEČKEMET /bilj. 6/, 153). Brojnim reljefima sepulkralne tematike izrađenima prema različitim predlošcima zastupljene su i lijevaonice Cattadori (Cantù) i Bosisio (Milano). Tommaso Ivanov prenosi tekstove koje je o zadarskom groblju u listu *La Voce Dalmatica*, Zadar, N. 30, Anno II, od 27. srpnja 1861. godine i N. 50, Anno III, od 5. studenog 1862. godine objavio Simeone Ferrari Cupilli koji spominje Tantardinijeve kipove anđele na grobnicama Gilardi i Luxardo. Usp. TOMMASO IVANOV (bilj. 1), 109, 118, 121. Prema uklesanoj signaturi na postolju kipa anđela (A. *Tantardini F. 1859. Milano*) na grobnici Gilardi (polje II, br. 9) zaključujem kako je riječ o znamenitom milanskom kiparu Antoniju Tantardiniju (1829. – 1879.). O Antoniju Tantardiniju općenito uvodno vidjeti: ALFONSO PANZETTA, *Dizionario degli scultori italiani dell'Ottocento e del primo Novecento*, Vol. I, Torino, 1994., 264. Njegovo je djelo i grobnica Voelkl na groblju Sv. Ane u Trstu. Usp. GIUSEPPE PAVANELLO, *L'Ottocento*, u: Giuseppe Bergamini – Paolo Goi – Giuseppe Pavanello – Gabriella Brussich, *La scultura nel Friuli-Venezia Giulia, Vol. II, Dal Quattrocento al Novecento* (ur. Paolo Goi), Pordenone, 1988., bilj. 22, 312; LUCA BELLOCCHI, *Le sculture dei Cimiteri triestini, Archeografo Triestino*, Ser. IV, Vol. LXI /CIX della Raccolta/, (2001.), 7, 44.

10

Grobnice koje se obrađuju u ovom radu bit će imenovane prema izvornim vlasnicima i brojčanim oznakama kako su zabilježene u: TOMMASO IVANOV (bilj. 1).

11

CLAUDIO H. MARTELLI, *Dizionario degli artisti di Trieste, dell'Isontino, dell'Istria e della Dalmazia*, Trieste, 1996., 57; LUCA BELLOCCHI (bilj. 9), 8–9.

12

ALFONSO PANZETTA (bilj. 9), 177–178; CLAUDIO H. MARTELLI (bilj. 11), 145; FABIANA SALVADOR, Giovanni Mayer – Giovanni Marin. *La scultura triestina tra Verismo ed Eclettismo, Archeografo Triestino*, Ser. IV, Vol. LXIII /CXI della Raccolta/, (2003.), 15–24.

13

DAINA GLAVOČIĆ, Skulptura na riječkim grobljima Kozala i Trsat, u: *Zbornik radova sa simpozija Skulptura na otvorenom*,

Klanjec 21. – 23. svibnja 2003. Anali Galerije Antuna Augustinčića, 21–25 (2002. – 2005.), 325, 329; LUCA BELLOCCHI, *All'ombra de' cipressi e dentro l'urne. I cimiteri di Sant'Anna a Trieste e di Cosala a Fiume*, Trieste, 2016., 23, 105–106.

14

LUCA BELLOCCHI, Due monumenti funebri di Luigi Conti a Zlarin, *Archeografo Triestino*, Ser. IV, Vol. LXXV /CXXIII della Raccolta/, (2015.), 343–348.

15

FABIANA SALVADOR (bilj. 12), 126–127; LUCA BELLOCCHI, Nuovi apporti alla conoscenza dei cimiteri triestini e istriani, *Atti e Memorie della Società istriana di Archeologia e Storia Patria*, Vol. CIII-2 della Raccolta /LI-2 della Nuova Serie/, (2003.), 445–447; LUCA BELLOCCHI, "Tra Milano, Trieste e Lussino nei dintorni del '900". I rapporti di Arturo Rietti con Leonardo Bistolfi, u: *Arturo Rietti e il suo tempo, Atti del Convegno di studi a centocinquanta'anni dalla nascita, Trieste, 17–18 ottobre 2013* (ur. Luca Caburlotto – Enrico Lucchese), Trieste, 2015., 8–16.

16

FABIANA SALVADOR (bilj. 12), 135–136.

17

Gerolamo Mazzoni podigao je 1910. godine i reprezentativnu obiteljsku kapelu u vrhu koje je natpis: »MCMX / FAMIGLIA DI GEROLAMO / MAZZONI«, na pročelju: »PAX«, a u unutrašnjosti na oltaru: »REQUIEM AETERNAM«. Za natpise usp. i TOMMASO IVANOV (bilj. 1), 138, 208, 211.

18

Tommaso Ivanov donosi sljedeće obiteljske natpise na ovoj grobnici: »ANTONIA MAZZONI / MADRE / 1892 / A MIA MADRE«. Usp. TOMMASO IVANOV (bilj. 1), 145.

19

MARIJA STAGLIČIĆ, Urbanistički razvoj grada i likovne umjetnosti u Zadru (1800.–1914.), u: Šime Peričić – Marija Stagličić – Antun Travirka – Zvezdana Rados – Glorija Rabac-Čondrić, *Prošlost Zadra, knjiga IV. Zadar za austrijske uprave* (gl. ur. Šime Batović), Zadar, 2011., 340, 341, 353, 361; MARIJA STAGLIČIĆ (bilj. 1, 2013.), 60, 101, 105, 121, 137, 190, 198, 211, 214.

20

LUCA BELLOCCHI (bilj. 13), 49.

21

Na temelju literature korištene u ovom radu nisam uspio utvrditi značenje i pripadnost natpisa »M. MOSETTIG & VOLTOLINI«, pa za sada nije jasno je li riječ o eventualnoj radioničkoj ili autorskoj signaturi.

22

Na nadgrobnom spomeniku upisan je netočan dan smrti i godine starosti jer je u matičnoj knjizi umrlih upisano da je posjednik Domenico Rocco, star sedamdeset i jednu godinu, rođen 26. lipnja 1825. godine u Rovinju, oženjen Erminijom rođ. Bandera, sa stanom na gradskom broju 119–120, Piazzetta Marina, premiuo u Zadru 15. lipnja 1896. godine i bio pokopan na gradskom groblju 17. lipnja. Usp. Državni arhiv u Zadru, Zbirka matičnih knjiga (dalje: HR-DAZD-378), Zadar – Sv. Stošija, MKM 1797, XX, 1893.–1897., fol. 96, br. 114.

23

Za natpis usp. i TOMMASO IVANOV (bilj. 1), 154.

24

Il Dalmata [Zadar], Anno XXXI, Numero 50, sabato, 20. giugno 1896.

25

LUCA BELLOCCHI (bilj. 9), 65–66.

26

LUCA BELLOCCHI (bilj. 9), 105.

27

Za natpise usp. i TOMMASO IVANOV (bilj. 1), 154.

28

MIROSLAV GRANIĆ – DENIS MARTINOVIĆ, *Plemstvo Kraljevine Dalmacije 1814. – 1918.*, Zadar, 2018., 473. Na zadarskom se groblju nalazi još jedna grobnica Seifert (polje VI, br. 54) na kojoj su upisana imena: »MARIA SEIFERT NATA MARUSSICH; LUDOVICO SEIFERT / 1865–1922; 1865«.

29

HR-DAZD-378, Zadar – Sv. Stošija, MKM 2188, XXI, 1897.–1902., fol. 23, br. 177.

30

Knjižnica Stolnog kaptola Sv. Stošije u Zadru, CARLO FEDERICO BIANCHI, *Cronaca Ecclesiastica di Zara 1865. – 1890.*, Sign. 1944 MS (2822), fol. 51–52; RADOSLAV TOMIĆ (bilj. 1), 51, 207–208; MARIJA STAGLIČIĆ (bilj. 19, 2011.), 289; ANTUN TRAVIRKA (bilj. 7), 756–758. O kiparu L. Bottinelliju dodatno vidjeti i: GIUSEPPE PAVANELLO (bilj. 9), bilj. 22, 312; ALFONSO PANZETTA (bilj. 9), 59; LUCA BELLOCCHI (bilj. 9), 18, 54, 56; LUCA BELLOCCHI, *Alcune tombe inedite nei cimiteri triestini e istriani, Archeografo Triestino*, Ser. IV, Vol. LXV /CXIII della Raccolta/, (2005.), 294, bilj. 6.

Summary

Bojan Goja

Triestine Sculptors Luigi Conti and Giovanni Marin: Their Works at the Municipal Cemetery in Zadar

The Municipal Cemetery in Zadar was established in 1820, following the decision of the Austrian administration to ban traditional burials in the city's churches. Over time, numerous tombs of exceptional artistic value and historical importance were erected there. The historical significance of nineteenth-century Zadar, the capital of the Austrian Kingdom of Dalmatia, is still evident today from its burial chapels, tombstones, statues, reliefs, and epitaphs. Although the cemetery is located quite far outside the historical city centre, it can be considered as one of the best-preserved public areas in Zadar. Tombs are built in styles ranging from historicism and Italian *verismo* to Art Nouveau and further to modern designs. Their authors include architects, sculptors, and stonemasons from Zadar, as well as from major art centres such as Trieste or Milan. The author analyses various tombs made by Luigi Conti and Giovanni Marin from Trieste. The tomb of the Mazzoni family was commissioned by Gerolamo Mazzoni, a construction entrepreneur from Zadar. It has a rectangular base with a cover, and in the headboard area there is a three-part vertical tombstone in the form of an obelisk with a sitting statue of an angel, work of an anonymous artist. The tomb has a carved signature "L. CONTI TRIESTE." Based on that as well as a strong similarity with the tombs of Cobau and Ivančić in Trieste and Mali Lošinj, the tomb of the Rocco family has likewise been attributed to Luigi Conti. It has the shape of a sarcophagus and a square tombstone in the headboard area, featuring a statue of a mourning girl, an allegory of sadness that is also found in statues by Giovanni Marin in Trieste and Mali Lošinj. The tomb of the Rocco family has relief tondi on the sides with busts of the deceased, Zadar's landowner Domenico and his wife, Erminia Rocco. The outer edges of both tondi bear the carved inscription "M. MOSETTIG &

VOLTOLINI," but it has not yet been determined whether it is the artist's signature. Right next to the Rocco tomb is that of the Bua and Jurina families. Like the Rocco tomb, it is surrounded by a fence made of wrought iron and is shaped like a three-part tombstone with a rectangular pedestal and a column with an angel figure. The pedestal bears the signature "L. CONTI TRIESTE." No signature has been found on the angel statue, but typologically and stylistically it can be linked to the angel statue on the Gattei tomb in the Trieste cemetery of Sant'Anna, work of an anonymous artist. At the tomb of the De Seifert family, Luigi Conti repeated the motif of an obelisk surrounded by a fence, but in a more monumental form and without sculpture. The monument bears the artist's carved signature: "L. CONTI TRIESTE." It is the tomb of Franz (Francesco) Seifert, who was a judge and held various judicial and public offices in Zadar and other cities of the Austrian Kingdom of Dalmatia. The same signature is carved on the plinth of the sarcophagus inside the neo-style chapel of the Perlini family, so Luigi Conti can be considered as its author. In terms of typology and classical decorative motifs, the described tombs show a sort of eclecticism that was typical for Triestine tombstones at the turn of the century. They were made by combining architectural elements with sculpture and different decorations made of various materials, and are generally characterized by the permeation and mixing of styles, motifs, and techniques in the desire to achieve the maximum of decorativeness with a distinctly emphasized sepulchral symbolism. The analysed tombs also show that Zadar followed the contemporary trends in sepulchral architecture and sculpture to the same extent and at the same time as Trieste.

Keywords: Zadar, Municipal Cemetery, funeral monuments, Luigi Conti, Giovanni Marin, Trieste